

Piotr Masiukiewicz

Przestępczość zorganizowana – w stronę internetu?

Problematyka przestępczości zorganizowanej przy wykorzystaniu internetu, pomimo wzrostu jej znaczenia w gospodarce globalnej, rzadko staje się przedmiotem badań i analiz. Taką próbę podjął Wojciech Kurowski w monografii *Mafia 2.0. Jak organizacje przestępcze kreują wartość w erze cyfrowej* [Kurowski, 2015]. Autor zastosował podejście analityczne interdyscyplinarne, tj. korzystał z teorii prawnych, ekonomii i zarządzania, informatycznych oraz psychosocjologicznych. Wykorzystane zostało także podejście cybernetyczne. W analizie ekonomicznej autor monografii odwołuje się do teorii wartości przedsiębiorstwa oraz teorii przedsiębiorczości, pokazując analogie z przestępczym biznesem.

Jest kilka obszarów ekonomicznych, w których przestępczość oparta na informatyce ma szerokie zastosowanie. Współcześnie są to rynki finansowe (rynek bankowy, np. piramidy finansowe [Masiukiewicz, 2015 b] i pożyczki czarnorynkowe, transakcje HFT na rynku kapitałowym, rynek ubezpieczeń), przestępstwa podatkowe, rynek usług przez internet, rynek gier hazardowych, a ostatnio zorganizowany przemyt emigrantów [Masiukiewicz, Dec, 2015, Schneider, 2009]. W tych obszarach biznesu grupy przestępcze działające z wykorzystaniem internetu mają możliwości szybkiego zawłaszczenia dodatkowej wartości oraz legalizacji war-

tości pozyskanych z nieudokumentowanych i nielegalnych źródeł.

Unikalność tej problematyki na polskim i europejskim rynku zachęca do głębszej lektury tej pracy. Będzie ona zapewne przydatna zarówno pracownikom organów ścigających przestępców, jak i pracownikom naukowo-badawczym. Nie można też wykluczyć wykorzystania jej przez nielegalne organizacje.

Celem niniejszego artykułu jest recenzja powyższej monografii w płaszczyźnie ekonomicznej, w tym identyfikacja luk i nieścisłości, co powinno być przydatne dla drugiego wydania. Metody wykorzystane przez autora tego artykułu obejmują analizę porównawczą i studia literaturowe.

Internetowe aspekty działalności mafi

Koncepcja nałożenia dwóch obszarów badawczych, tj. internetu (w tym gospodarki cyfrowej) oraz działalności grup przestępczych jest trafnym, nowym podejściem i obszarem mało zbadanym [Tizian, 2013, Masiukiewicz, 2015 a, Schneider, 2009]. Sam autor stwierdza, że: *są to pierwsze na świecie badania wpływu gospodarki cyfrowej na zjawisko przestępczości zorganizowanej w kontekście kreowania wartości* [Kurowski, 2015, s. 13]. W monografii *Mafia 2.0* nie zachowano jednak proporcji – zbyt szeroko potraktowano funkcjonowanie internetu, gdyż

jest na ten temat wiele badań i publikacji. Autor nakreślił trzynaście problemów, które można w większości uznać za hipotezy badawcze. Ich weryfikacja, z różnym efektem, została podjęta w tej pracy.

Do szczególnie ważnych, moim zdaniem, problemów zidentyfikowanych i zweryfikowanych w omawianej monografii należą (s. 14-15):

- wpływ organizacji przestępczych na mechanizmy globalizacji i gospodarki cyfrowej,
- rola wiedzy oraz uwarunkowania efektywnego zarządzania wiedzą w biznesie przestępczym,
- rola cyfrowej dźwigni finansowej,
- użyteczność legalnych podmiotów gospodarczych w generowaniu wartości organizacji przestępczej,
- sposoby kooperacji firm legalnych z organizacjami przestępczymi.

Na monografię składają się cztery rozdziały. Rozdział pierwszy – *Zorganizowana przedsiębiorczość przestępcza*, wprowadza nowe pojęcia przestępczości zorganizowanej funkcjonującej w sieci i wykorzystującej narzędzia internetowe. Autor podjął też interesujące rozważania nad teorią przedsiębiorczą organizacji przestępczej oraz nad tworzeniem wartości w organizacjach tego typu. W tym rozdziale znajduje się szereg ważnych twierdzeń (s. 53 i nast.), m.in.:

- organizacje przestępcze to byty ekonomiczne,
- główny cel tych organizacji to pieniądze i władza,
- członkowie organizacji przestępczych to osoby racjonalne, dążące do maksymalizacji celów,
- członkowie ci mają błędny plan strategiczny dotarcia do szczęścia; jest to spowodowane często uwarunkowaniami, w których żyją,
- odważni, odnoszący sukcesy przestępcy stają się wzorami do naśladowania, zwłaszcza dla młodego pokolenia,

- niewydolność państwa (administracyjna, ekonomiczna i in.) sprzyja powstawaniu i rozwojowi grup przestępczych,
- organizacje tworzą parasole ochronne, pozyskują polityków i urzędników dla wsparcia i zmniejszenia ryzyka działalności,
- organizacje przestępcze starają się nadać ludzką twarz swoim działaniom (*ambush marketing*), np. poprzez działania charytatywne.

Rozdział drugi – *Webikul wartości*, poświęcony jest teoretycznym rozważaniom, popartym licznymi przykładami z innych obszarów wiedzy, a dotyczącym nowych źródeł wartości. Autor książki upatruje je w trzech obszarach – rzeczywistość równoległa, czas jako wartość oraz chaos, jako źródło wartości (algorytmy, nieciągłość, ukryty wymiar gospodarki cyfrowej). Wartość czasu w ekonomii jest dość zaniedbanym, a może nawet lekceważonym, obszarem ekonomii, a przecież już K. Marks doceniał jego rolę.

Szczególnie ważne wydają się rozważania o kreowanej w sieci rzeczywistości równoległej, mającej cechy emergencji i

systemów wieloprosesowych. Zdaniem autora, zachodzi tu mechanizm już zbadany i zdefiniowany w fizyce, co można znaleźć w pracach A. Einsteina, B. Podolsky i N. Rosen. Autor stwierdza, że większa równoległość daje zazwyczaj wyższą wartość niż większa sprawność organizacyjna (s. 72). Nowością jest też zaprezentowana koncepcja przestępstwa rekurencyjnego, możliwego przy wykorzystaniu sieci.

Rozdział trzeci – *(Nie)legalna rutyna*, wbrew tytułowi, zawiera szerokie podejście do uwarunkowań współczesnego biznesu przestępczego i przewidywanych typów modeli tego biznesu. Autor wskazuje m.in. na potrzebę innego niż dotychczas podejścia do przestępstw. Zamiast ścigania grup przestępczych należy skoncentrować się na wykrywaniu przestępstw zorganizowanych. Sporo miejsca poświęcono związkowi nielegalnej i legalnej działalności, m.in. chodzi o pranie pieniędzy, efekt przenikania do legalnych struktur, kontynuację przedsięwzięcia w legalnym biznesie i inne. Te problemy nie zawsze są identyfikowane przez organy ścigania. Należy też zauważyć, że zorganizowana przestępczość, co do modeli biznesu nie różni się zbytnio od legalnej działalności w sieci.

W czwartym rozdziale – *Cyfrowa dźwignia wzrostu wartości*, autor formułuje szereg reguł i mechanizmów umożliwiających osiągnięcie dodatkowej wartości w biznesie. Wiele z tych reguł ma charakter uniwersalny, dotyczący nie tylko przestępczości zorganizowanej. Dotyczy to m.in. strategii pająka, zarządzania okazjami czy dostępności i wykorzystywania innowacji. Szerszą analizę poświęcił autor bazom danych (*big data*) oraz inwigilacji w internecie. Jest to poważny problem z obszaru zarządzania ryzykiem, wymagający specjalistycznych badań nad zapewnieniem bezpieczeństwa w sieci. Zgodzić się należy z opinią cytowaną przez autora

za J. Lanierem, iż technologie Web 2.0 promują idee wolności, radykalnej swobody w przestrzeni wirtualnej, ale te wartości, jak na ironię, adresowane są bardziej do maszyn niż do ludzi (s. 232).

W zakończeniu książki zostało sformułowanych szereg wniosków dotyczących praktyki, w szczególności obejmujących zjawisko ewolucji organizowania przestępstw (w tym większe zaangażowanie otoczenia – chociaż nie jest to nowe zjawisko), rolę dźwigni finansowej i hybrydowych łańcuchów wartości w sieci, optymalizacji ryzyka w przestępstwach, relacji modelem biznesowym a komercjalizacją działalności przestępczej w sieci i inne.

Do ważnych rezultatów teoretycznych omawianej pracy należą: analiza porównawcza definicji, teoria grawitacji organizacji przestępczych, ewolucja wartości organizacji (w tym przestępczej) oraz nowe źródła kreowania wartości (przestrzeń równoległa w sieci, cyfrowa dźwignia wartości i in.). Fundamentalne wydaje się być stwierdzenie, iż: *przestępczość zorganizowaną nie należy analizować jedynie pod kątem przestępstw i organizacji, gdyż ważniejsze są kwestie ekonomiczne* (s. 272). Autor wprowadza też pojęcie ekonomiki przestępczości.

Luki badawcze

Analizowana monografia ma niewątpliwie pionierski charakter. Jednak badana materia działalności mafii ma szereg ograniczeń z oczywistych względów. Pewne wątpliwości definicyjne budzi obszar badawczy w odniesieniu do działalności przestępczej. Czy obejmuje on wszelkie grupy przestępcze (przestępczość zorganizowana, mafia, grupa przestępcza w rozumieniu przepisów karnych), czy tylko zorganizowaną przestępczość gospodarczą lub tylko przestępczość finansową, mającą największe możliwości wykorzystania sieci? Czy przedłużenie działalności przestępczej w formie działalności legalnej też mieści się w definicji? Nałożenie pojęcia

przedsiębiorczość na tę działalność wcale nie przesądza precyzyjnego zdefiniowania obszaru [Kurowski, 2015, s. 9 i nast.].

Metoda porównań (analogii) do zjawisk z fizyki czy historii starożytnej oraz teoretyczne analizy i prognozy możliwych modeli działania grup przestępczych niewątpliwie czynią wiarygodnym prezentowany w książce wywód. Jednakże *noblesse oblige* – dla falsyfikacji hipotez ważna byłaby szersza analiza statystyczna, którą autor przytacza przy słusznych zastrzeżeniach, co do kompletności i aktualności dostępnych źródeł, jak i studia przypadków, np. na podstawie badania akt sądowych, czy możliwa do zastosowania w takim obszarze badawczym metoda delficka. Te możliwości nie zostały wykorzystane. O ile statystyka dotycząca internetu jest bogata, o tyle ta dotycząca działalności grup przestępczych niewielka. Dane statystyczne dotyczące przestępczości (w tym szarej strefy) obrazują zaledwie cztery tabele. Brak jest danych statystycznych dotyczących przestępczości gospodarczej w skali międzynarodowej. Międzynarodowe badania i statystyki działalności przestępczej są przecież publikowane w wielu raportach, między innymi przez Agencję Interpol, Commercial Crime Bureau przy Międzynarodowej Izbie Handlowej (ICC Paryż), Internet Crime Fraud Complaint Center (ICCC) funkcjonującą przy FBI w USA, Global Financial Integrity z USA, Financial Conduct Authority w Wielkiej Brytanii [Masiukiewicz, 2015 b].

Monografia zawiera wiele przykładów i analogii, które mają przekonać czytelników do słuszności hipotez pokazujących nowe mechanizmy działalności przestępczej w przestrzeni cyfrowej. O ile wielość przykładów może być przydatna dla studentów, to jest męcząca, a nawet irytująca dla czytelników z większą wiedzą. Autor nie uniknął też truizmów oraz zbędnych przykładów, jak m.in. struktura nakładów na środki trwałe (brak nakładów na

informatykę) – niezwiązana z tematem (tabela s. 25), dzienny obrót na rynku Forex nie dotyczy tematu (s. 94), ogólnie znany cyfrowy zapis dźwięku (wykres s. 113), ogólnie znany mechanizm działania transformatora (s. 235) i inne.

Przytaczając przykłady z rynku finansowego, autor zawarł kilka nieprecyzyjnych i nieaktualnych informacji. Szczególnie zwracają uwagę nieaktualne analizy dotyczące prania pieniędzy – autor oparł się, niestety, na źródle z 2004 roku (s. 191, a także s. 193). Transakcje w bankach w cywilizowanych krajach podlegają spersonalizowanej rejestracji, podlegają monitorowaniu wg kryteriów międzynarodowych przepisów o praniu pieniędzy, a transakcje podejrzane mogą być wstrzymane przez specjalistyczny organ państwowy (w Polsce przez Generalnego Inspektora Informacji Finansowej).

Do mało zbadanych obszarów działalności przestępczej, rozwijających się w ostatnich latach z wykorzystaniem internetu, należy czarny rynek pożyczek [Masiukiewicz, Dec, 2015], rynek handlu pojazdami, zorganizowany przemysł emigrantów oraz zakłady totalizatora sportowego. Do tych segmentów rynku przestępczego autor monografii szerzej nie odniósł się, stąd poniżej kilka uwag i wniosków na temat mafii w branży sportowej.

Sport

– nowy sektor przestępczości

Zakłady totalizatora sportowego, realizowane w skali międzynarodowej z udziałem zorganizowanych grup przestępczych, dają wiedzę i potwierdzenie problemów podjętych w monografii *Mafia 2.0*. Szczególnie dotyczy to powiązań gospodarki legalnej i działalności nielegalnej oraz wykorzystania narzędzi internetu. Na rozwijającym się rynku zakładów bukmacherskich kreowane są współcześnie znaczne kapitały mafii.

Schemat działalności przestępczej jest prosty. Bukmacherzy w kilku znanych

centrach finansowych (głównie Malta, Singapur, Stambuł, dawniej Hong Kong) przyjmują wysokie stawki na zakłady dotyczące wyników meczów piłkarskich podrzędnych lig. Są to zwykle IV lub V liga w krajach azjatyckich i afrykańskich, gdzie mecze odbywają się bez udziału przedstawicieli FIFA, bez kamer i dziennikarzy. Zdarzają się też mecze V ligi w krajach europejskich – co poprawia wiarygodność procederu. Zakłady i stawki realizowane są elektronicznie z różnych stron świata – w głównej części przez zorganizowane grupy przestępcze. Są też wynajmowane (często z dzielnicy biedy) grupy graczy obstawiających niewielkie kwoty (przekazane przez mafię) na wskazany przez mafię wynik danego meczu. Grupy przestępcze, przez swoich delegatów, przy pomocy korupcji wobec piłkarzy i sędziów – ustawiają wyniki meczów. Odmawiający współpracy piłkarze lub działacze sportowi bywają też szantażowani (pojawiły się też przypadki zabójstw) [Agencje bukmacherskie, 2015, *Futbol obnażony...*, 2014]. W efekcie uzyskiwane są wysokie wygrane w tych zakładach.

Na przykład firma Tipico Malta prowadzi już 3 tys. punktów bukmacherskich w Niemczech, podejrzewanych o udział w opisywanym procederze, a sprawę prowadzi niemiecka prokuratura [Agencje bukmacherskie, 2015]. Takie dochodzenia są też prowadzone w Wielkiej Brytanii, Singapurze i in., kwota środków angażowana w korupcję na jednym meczu dochodzi do 300 tys. dolarów.

Powyższy system przestępczości w sporcie jest szczególnie groźny, albowiem:

- kreuje demoralizację młodzieży (sportowców, sędziów jak i kibiców),
- tworzy duże możliwości prania pieniędzy przez mafie,
- naraża na nieuczciwą grę i straty przypadkowych klientów, niezwiązanych z procederem,

- funkcjonuje poza jakąkolwiek regulacją prawną i kontrolą państw.

Przedstawiony schemat dobrze pasuje do opisanego przez W. Kurowskiego (s. 182) modelu biznesu przestępczego, tj. są licencjodawcy pomysłu i koordynatorzy, działa sieć instytucji legalnych i przestępczych, występuje delokalizacja różnych działań, jest pewna otwartość systemu – dostęp przez internet, trudna jest wykrywalność procederu (brak też reakcji instytucji międzynarodowych) oraz tworzona jest wysoka dźwignia wzrostu wartości.

Instytucją międzynarodową, która mogłaby wprowadzić regulacje i kontrolę wyżej opisanego działania jest FIFA. Braku jej reakcji trudno się dziwić, bowiem sama jest oskarżana o działalność odwzorowującą mafię [Fifa Corruption Crisis: Key Questions answered, 2015, Kistner, 2012].

Piłkarskie mistrzostwa świata i kontynentów to największe przedsięwzięcia reklamowe w skali globalnej, stąd też FIFA stała się jednym z największych koncernów finansowych na świecie. Decyzje władz FIFA dotyczą kontraktów na wiele miliardów dolarów [Hill, 2010].

W rejestrze handlowym w Zurychu dostępny jest opis celów FIFA, w którym zapisano m. in.: *zapobieganie metodom lub praktykom zagrażającym integralności gry lub zawodów, lub mogącym prowadzić do nadużyć w piłce nożnej*. Śledztwa i publikacje z ostatnich lat wskazują na nepotyzm, kumoterstwo, brak przejrzystości działania, nieuczciwe audyty finansowe i korupcję w FIFA [Futbol obnażony, 2014, Fifa Corruption Crisis: Key Questions answered, 2015, Kistner, 2012].

T. Kistner zwraca uwagę, że FIFA, jako instytucja, „prawie” stanęła przed sądem karnym. Wyniki dochodzenia są bowiem wystarczające do sformułowania os-

karzenia, a władze federacji przyznały się i zapłaciły wielomilionowe odszkodowanie. Określenie „rodzina FIFA” od dawna oznacza sycylijską wersję rodziny [Kistner, 2012, s. 9]. Było to związane z głośnym upadkiem agencji marketingowej ISL w Szwajcarii w 2001 roku – świadczącej przez wiele lat kompleks usług dla FIFA. W tajnej notatce dyrektor finansowy FIFA poinformował prezydenta federacji, iż ok. 250 mln franków pozyskanych od sponsorów zostało przez ISL wykorzystane niezgodnie z przeznaczeniem i przepadło w wyniku jej bankructwa [Kistner, 2012, s. 91]. Sędzia M. Siegwart poinformował opinię publiczną, że tylko w latach 1989-2001 firma ISL wydała 156 mln dolarów na łapówki dla związków sportowych (m.in. poprzez raje podatkowe). Postępowanie karne ostatecznie umorzono [Kistner, 2012, s. 65]. Już w połowie lat 90. w publikacjach w Szwajcarii ujawniono, że w otoczeniu FIFA działały fikcyjne firmy, a biegły rewident federacji pozostawał w ścisłym biznesowym związku z działaczami wysokiego szczebla w FIFA.

Formalnie działacze federacji w organach najwyższego szczebla działają społecznie, jednak około 35 osobom tylko w 2012 roku wypłacono honoraria, zwroty wydatków reprezentacyjnych i bonusy na kwotę 33,5 mln dolarów. Czy nie są to honoraria za spolegliwość i poparcie dla prezydenta Blattera? [Kistner, 2012, s. 25].

Prowadzone od kilku lat dochodzenia FBI oraz policji szwajcarskiej dotyczące wielu wątków przestępczej działalności osób i instytucji związanych z FIFA doprowadziło w 2015 roku do kilku aresztowań w Zurichu. S. Blatter tuż po wygranych wyborach ogłosił swoją dymisję i nowe wybory władz jeszcze w 2015 roku. Najbliższy czas pokaże skuteczność działań organów amerykańskich i szwajcarskich w rozbiciu *fifa-maffi*. Należy

też przypomnieć, że afery korupcyjne w sporcie wystąpiły w wielu krajach Europy, również w Polsce.

Jest to wielka klęska idei olimpijskich, idei wychowania przez sport. A społeczne demonstracje przeciw turniejowi w Brazylii, czy przed biurami FIFA, kamienie rzucające w autobusy FIFA w Salvador de Bahia, to też sygnały, iż wyznawców religii futbolowej jest mniej. T. Kistner, w podsumowaniu do swojej książki pisze: *piłce nożnej pozostaje więc jeszcze odrobina nadziei na to, że wybuchnie jedna z wielu min w monopolistycznej działalności FIFA, która dzięki rozrastającym się przychodom może zainwestować w coraz mocniejsze mury obronne – w adwokatów, doradców, śledczych, strategie działań społecznych* [Kistner, 2012, s. 345]. Potrzebny jest zatem społeczny front walki i głęboka reforma międzynarodowych organizacji piłkarskich. Front taki nie będzie skuteczny bez wsparcia władz USA i Unii Europejskiej, bowiem przeciwnik ma wielką siłę ekonomiczną [*Co-operation against crime: the conventions of the Council of Europe*, 2007].

Zakończenie

W monografii *Mafia 2.0* podjęto ważną dla systemu ekonomicznego i mało zbadaną problematykę. Już sama specyfikacja problemów i zarysowanie obszarów badawczych to jej wartość. Nowe podejście do analizy działalności przestępczej (ewolucja modeli biznesu) pokazane w monografii powinno zainspirować ośrodki badawczo-naukowe do specjalistycznych badań poszczególnych obszarów wskazanych w tej pracy. Współcześnie problemem stają się nie grupy przestępcze lecz przestępczość zorganizowana (w tym z wykorzystaniem internetu).

Pomimo niedostatków warsztatowych, książka będzie z pewnością przydatna dla dalszych studiów, w tym nowych prac magisterskich i doktorskich podejmują-

cych tę problematykę. Może być też przydatna do kształcenia pracowników policji i wymiaru sprawiedliwości.

Praca ta jest także przyczynkiem do badań i dyskusji nad bezpieczeństwem w

sieci, szczególnie tzw. danych wrażliwych. Dotyczy to między innymi rynku finansowego, na którym trwa wyścig hakerów i specjalistów bezpieczeństwa informatycznego.

Bibliografia:

1. *Agencje bukmacherskie*, [2015], program dokumentalny, TVN24bis, 19.07.
2. *Futbol obnażony. Szpieg w szatni Premier League*, [2014], Kraków, Wydawnictwo Sine Qua Non.
3. *Co-operation against crime: the conventions of the Council of Europe*, [2007], Strasbourg, Council of Europe.
4. *Fifa Corruption Crisis: Key Questions answered*, [2015], BBC News, www.bbc.co.uk/news/world-europe-32897066, dostęp 08/07/15.
5. Hill D. [2010], *The fix: Organized crime and soccer*, Toronto, McClelland & Stewart.
6. Kistner T. [2012], *FIFA Mafia*, Munchen, Droemersche Verlagsanstalt Th. Knaur Nachf. GmbH & Co. KG.
7. Kurowski W. [2015], *Mafia 2.0. Jak organizacje przestępcze kreują wartość w erze cyfrowej*, Warszawa, Poltext.
8. Masiukiewicz P. [2011], *Kryzys a czarny rynek pożyczek*, w: *Wpływ zakresu ujawnianych informacji na zaufanie do rynków kapitałowych i organizacji gospodarczych*, G.K. Świdorska (red.), Warszawa, Oficyna Wydawnicza SGH.
9. Masiukiewicz P. [2015 a], *Nadużycia w działalności przedsiębiorstw. Perspektywa międzynarodowa*, Zarządzanie. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas, nr 4 (w druku).
10. Masiukiewicz P. [2015 b], *Piramidy finansowe*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
11. Masiukiewicz P., Dec P. [2015], *Economic Crime and Determinants of Black Market Loans*, „Transformations in Business & Economics, International Journal”, Vol. 14, No. 2 (35).
12. Schneider F. [2009], *Szara strefa gospodarki europejskiej. Jak systemy płatnicze mogą pomóc w zwalczaniu szarej strefy*, Linz, Visa Europe & A.T. Kearney.
13. Tizian G. [2013], *Mafia spółka jawna*, Muza, Warszawa.